НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Рік заснування 1996

Випуск 361

Географія

Збірник наукових праць

Чернівці
"Рута"
2007

Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 361: Географія. – Чернівці: Рута, 2007. – 208 с.

Naukovy Visnyk Chernivetskogo Universitetu: Zbirnyk Naykovyh Prats. Vyp. 361: Geografia. – Chernivtsi, 2007. – 208 p.

У збірнику розкриваються актуальні проблеми дослідження ландшафтів та геоекологічних проблем Дністровсько-Прутського регіону, їх антропогенних змін.

Присвячується 130-річчю заснування Чернівецького університету та 60-річчю створення кафедри фізичної географії.

Для викладачів, наукових працівників і студентів вищих навчальних закладів, наукових та природоохоронних установ і організацій.

Друкується за ухвалою вченої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Редколегія випуску: проф. Руденко В.П. (наук. редактор),
проф. Джаман В.О. (заст. наук. редактора),
проф. Жук М.В.,
проф. Жупанський Я.І.,
проф. Гуцуляк В.М.,
проф. Кирилюк М.І.,
доц. Рідуш Б. Т. (відп. секретар)

Свідоцтво Міністерства України у справах преси та інформації
№ 2158 серія КВ від 12.08.1996.

Загальнодержавне видання
Збірник входить до переліку наукових видань ВАК України

© Чернівецький університет,
"Рута", 2007

УДК 911.52:502.171

Галина ХОДАН
(Чернівці)

АНТРОПОГЕННІ ЗМІНИ ЛАНДШАФТНИХ КОМПЛЕКСІВ ХОТИНСЬКОГО РАЙОНУ (ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Вступ. В наш час екологічні проблеми набули статусу глобальних. Людство усвідомлює сутність екологічної небезпеки, ускладнення умов життя на Землі внаслідок впливу на масштаби змін у довкіллі, зростає інтенсивність господарювання, міра забруднення природного середовища. Вивчення ландшафтних комплексів є необхідною передумовою розробки географічних основ раціонального природокористування.

Стрімкий розвиток усіх галузей промисловості, транспорту, збільшення чисельності населення й урбанізація, хімізація всіх галузей діяльності людини призвели до помітних змін у навколишньому середовищі. Вплив шкідливих речовин на довкілля і реакція середовища на такий вплив стає глобальною і всеохоплюючою проблемою. Інтенсивність, характер і напрямки цих впливів на довкілля визначаються специфікою виробництва, його потужністю, площею впливу. До такого впливу особливо чутливі природні компоненти (ландшафти), де кожен із природних компонентів різною мірою зазнає шкідливих впливів. Шкідливі речовини, які впливають на всі компоненти природного середовища, значно погіршують екологічний стан ландшафтів.

Мета і завдання. Метою роботи є вивчення антропогенної зміни ландшафтних комплексів Хотинського району Чернівецької області, джерела та причини їх забруднення, стану природокористування.

Результати дослідження. Вивчаючи екологічний стан ландшафтних комплексів, слід брати до уваги, різні складові. Тому спочатку потрібно провести оцінку екологічного стану водного середовища, атмосферного повітря, ґрунтів, тваринного і рослинного світу, оцінити антропогенний вплив на навколишнє середовище.

Ландшафтні комплекси території дослідження сформувалися в результаті взаємодії груп факторів, що впливають на їх формування. Група просторово-позиційних чинників включає в себе площу території дослідження, її географічне положення. Група часових, історико-еволюційних чинників зумовлює формування й еволюцію ландшафтних комплексів. Група літолого-тектогенних і геоморфогенних факторів беруть активну участь у формуванні й виділенні ландшафтних комплексів топологічного та локального рівнів. Кліматогенні йі гідрогенні фактори відіграють важливу роль у формуванні зональних і азональних особливостей ландшафтних комплексів. Група біогенних факторів також специфічно впливає на формування ландшафтних комплексів, їх територіальну структуру. Суттєву роль у формуванні ландшафтних комплексів, сучасної їх структурної організації має група антропогенних факторів. Кожна із груп факторів упродовж історичного часу зіграла важливу роль у формуванні сучасної складної генетичної системи ландшафтних комплексів території дослідження локального й топологічного рівнів.

Активізація господарської діяльності впродовж XIX-XXI ст зумовила значні зміни в навколишньому середовищі – в межах всіх ландшафтних комплексів. На території Чернівецької області найбільшого впливу діяльності людини зазнало і продовжує зазнавати Прут-Дністровське межиріччя, а саме тут знаходиться Хотинський адміністративний район [1].

Антропогенні процеси особливо сильно впливають на динаміку й розвиток ландшафтних комплексів. В.І. Вернадський зазначав, що людина стає великої геологічною силою, здатною зробити істотні зміни на Землі. Однак вплив людини на природу не безмежний. Вона повинна враховувати закони природи, щоб не допускати появи негативних явищ при використанні багатств природи. Людина, цілеспрямовано впливаючи на природу, здатна загальмувати або зовсім припинити прояв одних природних процесів, інші інтенсифікувавши. Він сприяє виникненню нових природних процесів – абразійній діяльності біля берегів ставків і водоймищ, зсувів та ін. Велика роль людини в посиленні діяльності тимчасових потоків, підземних вод і т.д.

Таблиця 1

Ступінь антропогенної перетвореності видів місцевостей Хотинського району

№ п\п	Види місцевостей	$K_{ап}$	Ступінь перство-реності
1	Місцевості підвищених вододільних гряд	2.37	Слабо перетворені
2	Місцевості високих опукловершинних вододільних масивів	3.12	Слабо перетворені
3	Місцевості горбисто-грядових *ерозійно-зсувних схилів*	3.81	Перетворені
4	Місцевості схилів вододільних масивів	5.96	Середньо перетворені
5	Місцевості надвисоких пізньопліоценових терас Дністра	7.86	Дуже сильно перетворені
6	Місцевості високих ранньоплейстоценових терас Дністра	8,00	Дуже сильно перетворені
7	Місцевості крутих (35-60°) схилів та дуже крутих (60-90°) дністровських «стінок»	2,41	Слабо перетворені
8	Місцевості сильноспадистих (15-20°) схилів Дністра	2,65	Слабо перетворені
9	Місцевості заплав та днищ долин бокових приток і балок	4,97	Перетворені
10	Місцевості виположених (2-4°) схилів долин бокових приток і балок	8.00	Дуже сильно перетворені
11	Місцевості слабоспадистих (5-8) схилів долин бокових приток і балок	7,21	Сильно перетворені
12	Місцевості спадистих (9-15°) схилів долин бокових приток і балок	4,26	Перетворені
13	Місцевості сильноспадистих (15-20°) схилів долин бокових приток і балок	3,24	Слабо перетворені

Отже, можна зробити висновок, що найсильніше перетворені місцевості надвисоких і високих терас Дністра, а також місцевості виположених схилів долин бокових приток і балок. Такий високий

ступінь антропогенної перетвореності зумовлений тим, що до даних видів місцевостей приурочені основні населені пункти регіону, промислові підприємства, кар'єри, дороги та орні землі.

Досить сильно перетворені місцевості слабоспадистих схилів долин річкових приток і балок, до яких приурочена значна кількість населених пунктів, городів, садів, доріг.

До перетворених і середньоперетворених належать місцевості вододільних масивів, місцевості заплав і днищ долин бокових приток і балок та місцевості спадистих схилів долин бокових приток і балок. Така перетвореність зумовлена використанням цих місцевостей під сади, сіножаті, частково – під населені пункти й городи.

Решта видів місцевостей відносять до категорії слабоперетворених, на них в основному розміщені лісові масиви, пасовища.

Антропогенні, як і всі зовнішні процеси, порушують сталу рівновагу в ландшафтних комплексах і викликають виникнення нових зв'язків між їх компонентами. Утвориться нова природно-генетична система, в якій встановлюється рівновага, і вся вона служить тим цілям, заради яких створювалася – раціональному природокористування. В системі, що розвивається одночасно згідно з природними законами і спрямованими впливом людини, виникають нові процеси, які стосуються антропогенних і природно-антропогенних груп. Однак людина повинна весь час регулювати сконструйовані нею нові процеси для того, щоб запобігти виникненню побічних несприятливих процесів і явищ, а якщо вони вже проявляються – послабити їхню дію.

Втручання людини на ландшафтні комплекси призводить до того, що вона віднімає в них речовини, інтенсифікуючи цей процес щорічним впливом різних сільськогосподарських культур, і привносить інші, застосовуючи різні добрива і засоби захисту рослин. Така діяльність людини впливає на сезонну ритміку кількості та якості речовин, що вводяться їм у кругообіг, і утримуються в природному комплексі, а отже, впливає на ритміку діяльності внутрішніх і зовнішніх ландшафтоутворюючих процесів.

Унаслідок тривалого впливу людини на природу на території району зазнали значних змін усі компоненти природного середовища. В багато разів прискорились природні процеси, виникли нові,

зумовлені взаємозв'язком природи і суспільства, істотно змінилися ландшафтні комплекси району. Значно трансформований ґрунтовий покрив та поверхневі води, змінився рівень ґрунтових вод.

Висновки. Під дією антропогенного фактору відбувається перетворення ландшафтних комплексів, розвиток на первинній природній основі складногенетичних ландшафтних комплексів. У регіонах інтенсивного господарського використання природи формується якісно нова, більш складна й диференційована географічна структура.

Слабка вивченість процесів формування нової територіальної географічної структури ускладнює розробку наукових основ раціонального природокористування і географічного прогнозування.

Досить сильно перетворені місцевості слабоспадистих схилів долин бокових приток і балок, до яких приурочена значна кількість населених пунктів, городів, садів, доріг.

До перетворених і середньоперетворених належать місцевості вододільних масивів, місцевості заплав і днищ долин бокових приток і балок та місцевості спадистих схилів долин бокових приток і балок. Така перетвореність зумовлена використанням даних місцевостей під сади, сіножаті, частково під населені пункти і городи.

Решта видів місцевостей відносяться до категорії слабоперетворених. На них в основному розміщені лісові масиви, пасовища.

Список літератури

1. Воропай Л.И., Дутчак Н.В., Куница Н.А. Антропогенная преобразованость природно-территориальніх комплексов Среднего Приднестровья // Вопросы рационального использования и охраны природных ресурсов Украинских Карпат и Прикарпатья - К.: УМКВО при Минвузе УССР, 1989. - С. 67-74.
2. Воропай Л.И., Куница М.И. Селитебные системы физико-географических районов Подолии. – Черновцы: Черновиц. ун-т, 1982. – 90 с.
3. Воропай Л.И. Методологические основы разработки проблем рационального природопльзования // ФГГ. –К., 1981. – № 26. – С. 3-7.
4. Географія Чернівецької області / За ред. Я.І. Жупанського. – Чернівці: Вища шк., 1993. - 192 с.

5. Гуцуляк В.М. Ландшафтно-геохімічна екологія. – Чернівці: Рута, 1995. – 317 с.
6. Николаев В.А. Проблемы регионального ландшафтоведения. – М.: Моск. ун-та, 1979. – 160 с.
7. Природа Чернівецької області / Під. ред. К.І. Геренчука – Львів: Вища шк., 1978. – 151 с.
8. Природа Чернівецької області / За ред. К.І. Геренчука. – Львів : Вища шк., 1978. – 156 с
9. Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.
10. Швиденко А.Й., Руденко В.П., Свдокименко В.К. Екологічні основи природокористування. – К.: ІЗМН, 1999. – 200 с.
11. Шищенко П.Г. Прикладная физическая география. - К.: Высшая шк., 1988. - 191 с.

Galina KHODAN

Anthropogenic changes of the Hotyn district landscape complexes (Chernivtsi oblast)

Summary

The study of landscape complexes is necessary pre-condition of development of geographical bases of natural management. The environmental conditions of the Hotin district of the Chernivetsi region during all history stages were friendly to development of processes of settling, economic mastering and forming of the systems of natural management.

Зміст

ПРИРОДНІ УМОВИ І РЕСУРСИ

Мирослав КИРИЛЮК
Вплив катастрофічних наводнень на ландшафти річкових долин Карпат 3

Іван КОВАЛЬЧУК, Олександр МКРТЧЯН
Автоматизована екологічна класифікація елементів рельєфу та її застосування для вивчення річково-долинних ландшафтів 17

Андрій КИРИЛЮК
Оцінка вертикальних деформацій русла верхнього Пруту 26

Наталія РЕЙНГАРДТ
Рекреаційні ресурси Івано-Франківської області та можливості їх використання 35

Костянтин МУХА
Оцінка напруженості медико-екологічної ситуації територіальних одиниць Чернівецької області 45

Сергій ПОЛЯНСЬКИЙ
Весняне сніготанення та його вплив на формування водно-ерозійних процесів ґрунтів Лісостепу Західного регіону України 56

Ольга ПАЛАНИЧКО
Природні умови розвитку й поширення напівгірських русел річок Передкарпаття 61

Галина ХОДАН
Антропогенні зміни ландшафтних комплексів Хотинського району (Чернівецької області) 68

Юрій ЮЩЕНКО
Черемоський річковий геоекологічний коридор 74

КОНСТРУКТИВНА ГЕОГРАФІЯ. ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ.

Анатолій КОРНУС
Сукупний ресурсний потенціал адміністративних районів Північно-східного регіону України 82

Ірина КІБИЧ
Обґрунтування потенціалу лікарської сировини Чернівецької області як важливої складової її природно-рекреаційних ресурсів 91

Олександр КОРОЛЬ, Степан БРИК
Розвиток міжнародного туризму в Україні та Європі на зламі тисячоліть 104

Оксана ЗАЯЧУК, Наталя ОРОБЕЦЬ *118*
Функціонально-компонентна структура освітнього комплексу Івано-Франківської області 118

Тетяна СКУТАР
Освоєння туристичного потенціалу як засіб екологізації соціально-економічного розвитку регіону 125

Ольга МАШКОВА
Специфічні риси умов життєдіяльності сільського і міського населення регіону 130

Ігор ПИЛИПЕНКО
Методи та підходи щодо просторового аналізу змін чисельності сільського населення 139

Іван ВАХ
Розвиток рекреації і туризму в Галицькій Гуцульщині XVIII-XX століття 151

Михайло РУТИНСЬКИЙ
Сучасні підходи до типології гірських курортно-рекреаційних систем 161

Вероніка ГРИЦКУ, Мирослава ЛАПУШНЯК
Аналіз чинників індексу людського розвитку регіонів України 175

Василь ГУЦУЛЯК, Костянтин МУХА
Історія розвитку та сучасний стан медико-географічних досліджень 181

Віталій ІВАНУНІК
Регуляторний механізм та особливості функціонування рекреаційно-туристичного ринку Карпатського регіону 192

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ .....

Наукове видання

Науковий вісник Чернівецького університету

Збірник наукових праць

Вип. 361: Географія

Літературний редактор ***Колодій О. В.***

Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 361: Географія. – Чернівці: Рута, 2007. – 208 с.

Naukovy Visnyk Chernivetskogo Universytetu: Zbirnyk Naukovyh Prats. Vyp. 361: Geografia. – Chernivtsi, 2007. – 208 p.

Свідоцтво про державну реєстрацію
ДК № 891 від 08.04.2002 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК №891 від 08.04.2002 р.

Підписано до друку 28.12.2007. Формат 60 x 84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 11,4.
Обл.-вид. арк. 12,2. Зам. 010-п. Тираж 100.
Друкарня видавництва "Рута" Чернівецького національного університету
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2